

ISSN 2224-5294

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Л А Р Ы

ИЗВЕСТИЯ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ГУМАНИТАРЛЫҚ
ҒЫЛЫМДАР СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ
И ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

2 (300)

НАУРЫЗ – СӘУІР 2015 ж.

МАРТ – АПРЕЛЬ 2015 г.

MARCH – APRIL 2015

1962 ЖЫЛДЫҢ ҚАҢТАР АЙЫНАН ШЫҒА БАСТАҒАН

ИЗДАЕТСЯ С ЯНВАРЯ 1962 ГОДА

PUBLISHED SINCE JANUARY 1962

ЖЫЛЫНА 6 РЕТ ШЫҒАДЫ

ВЫХОДИТ 6 РАЗ В ГОД

PUBLISHED 6 TIMES A YEAR

АЛМАТЫ, ҚР ҰҒА

АЛМАТЫ, НАН РК

ALMATY, NAS RK

Б а с р е д а к т о р

ҚР ҰҒА академигі

Пралиев С. Ж.

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Баймұратов У.Б.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Байпақов К.М.**; филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Есім Г.Е.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қирабаев С.С.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қошанов А.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нәрибаев К.Н.** (бас редактордың орынбасары); филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нысанбаев А.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сабикенов С.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сулейменов М.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сатубалдин С.С.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбжанов Х.М.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбусейтова М.Х.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Байтанаев Б.А.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Жақып Б.А.**; фил. ғ. докторы, проф., чл.-корр. НАН РК **Қалижанов У.К.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қамзабекұлы Д.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қожамжарова Д.П.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қойгелдиев М.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Құрманбайұлы Ш.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Таймағанбетов Ж.К.**; социол. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Шәукенова З.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА құрметті мүшесі **Дербісәлі А.**

Р е д а к ц и я к ең е с і:

Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Белостечник Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА академигі **Велиханлы Н.** (Азербайджан); Тәжікстан ҰҒА академигі **Назаров Т.Н.** (Тәжікстан); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Рошка А.** (Молдова); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Руснак Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Мұрадов Ш.** (Әзірбайжан); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Сафарова З.** (Әзірбайжан); э. ғ. д., проф. **Василенко В.Н.** (Украина); заң ғ. докт., проф. **Устименко В.А.** (Украина)

Главный редактор

академик НАН РК

С. Ж. Пралиев

Редакционная коллегия:

докт. экон. н., проф., академик НАН РК **У.Б. Баймуратов**; докт. ист. н., проф., академик НАН РК **К.М. Байпаков**; докт. филос. н., проф., академик НАН РК **Г.Е. Есим**; докт. фил. н., проф., академик НАН РК **С.С. Кирабаев**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **А.К. Кошанов**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **К.Н. Нармбаев** (заместитель главного редактора); докт. филос. н., проф., академик НАН РК **А.Н. Нысанбаев**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **С.Н. Сабикенов**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **С.С. Сатубалдин**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **М.К. Сулейменов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Х.М. Абжанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.Х. Абусейтова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Байтанаев**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Жакып**; докт. фиол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **У.К. Калижанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д. Камзабекулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д.П. Кожамжарова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.К. Койгельдиев**; докт. фил. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ш. Курманбайулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ж.К. Таймаганбетов**; докт. социол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **З.К. Шаукенова**; д. фил. н., проф., Почетный член НАН РК **А. Дербисали**

Редакционный совет

академик НАН Республики Молдова **Г. Белостечник** (Молдова); академик НАН Азербайджанской Республики **Н. Велиханлы** (Азербайджан); академик НАН Республики Таджикистан **Т.Н. Назаров** (Таджикистан); академик НАН Республики Молдова **А. Рошка** (Молдова); академик НАН Республики Молдова **Г. Руснак** (Молдова); чл.-корр. НАН Азербайджанской Республики **Ш. Мурадов** (Азербайджан), член-корр. НАН Азербайджанской Республики **З.Сафарова** (Азербайджан); д. э. н., проф. **В.Н. Василенко** (Украина); д.ю.н., проф. **В.А. Устименко** (Украина)

Известия Национальной академии наук Республики Казахстан. Серия общественных и гуманитарных наук. ISSN 2224-5294

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан № 10894-Ж, выданное 30.04.2010 г.

Периодичность 6 раз в год

Тираж: 3000 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, 220, тел. 272-13-19, 272-13-18,

www.nauka-nanrk.kz / social-human.kz

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2015 г.

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75

Editor in chief

S.Zh. Praliyev,
academician of NAS RK

Editorial board:

U.B. Baymuratov, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.M. Baipakov**, dr. hist. sc., prof., academician of NAS RK; **G.Ye. Esim**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Kirabayev**, dr. phil. sc., prof., academician of NAS RK; **A.K. Koshanov**, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.N. Naribayev**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK (deputy editor-in-chief); **A.N. Nysanbayev**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.N. Sabikenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **M.K. Suleimenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Satubaldin**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK; **Kh.M. Abzhanov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.Kh. Abusseitov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Baitanayev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Zhakyp**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **U.K. Kalizhanov**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D. Kamzabekuly**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D.P. Kozhamzharova**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.K. Koigeldiev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Sh. Kurmanbaiuly**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Zh.K. Taymaganbetov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Z.K. Shaukenova**, dr. soc. sc., prof., corr. member of NAS RK; **A. Derbisali**, dr. phil. sc., prof., honorary member of NAS RK

Editorial staff:

G. Belostechnik, NAS Moldova academician (Moldova); **N. Velichanly**, NAS Azerbaijan academician (Azerbaijan); **T.N. Nazarov**, NAS Tajikistan academician (Tajikistan); **A. Roshka**, NAS Moldova academician (Moldova); **G. Rusnak**, NAS Moldova academician (Moldova); **Sh. Muradov**, NAS Azerbaijan corr.member (Azerbaijan); **Z. Safarova**, NAS Azerbaijan corr.member (Azerbaijan); **V.N. Vasilenko**, dr. econ. sc., prof. (Ukraine); **V.A. Ustimenko**, dr. jurid. sc., prof. (Ukraine)

News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Social and Humanities.
ISSN 2224-5294

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of information and archives of the Ministry of culture and information of the Republic of Kazakhstan N **10894-Ж**, issued 30.04.2010

Periodicity: 6 times a year

Circulation: 3000 copies

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,

www:nauka-nanrk.kz / social-human.kz

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2015

Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 2, Number 300 (2015), 240 – 247

UDC 314 11 (09) (574+430)

Problem of the origin of migration flows in KZ

Apendiev T.A.

timur.apendiev@mail.ru

PhD Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov, Almaty, Kazakhstan

Key words: diaspora, demography, deportation, the Germans, migration, territory, Assembly, relocation, ethnicity, nation, multiethnic country, politics, national and cultural centers.

Abstract. This article investigated the problem of the emergence of the German diaspora in Kazakhstan and its current development. Written by a comparative analysis of the content and determines the specific character of the German community in the territory of present-day Kazakhstan and systematically makes some conception of the history and prospects of development of the diaspora.

ӘОЖ: 314 11 (09) (574+430)

Қазақстан аумағында неміс диаспорасының миграциялық толқынының пайда болу мәселелері

Әпендиев Т.Ә.

timur.apendiev@mail.ru

ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының PhD докторанты, Алматы, Қазақстан

Кілт сөздер: диаспора, демография, депортация, немістер, миграция, территория, Ассамблея, қоныстану, этнос, ұлт, көпұлтты мемлекет, саясат, ұлттық-мәдени орталықтар.

Түйіндеме. Бұл мақалада Қазақстан аумағында неміс диаспорасының пайда болуы мен оның бүгінгі таңдағы даму мәселесі зерттелген. Мақала авторы, салыстырмалы және контент талдаудың көмегімен қазіргі Қазақстан аумағындағы неміс диаспорасының өзіне тән ерекшеліктерін көрсетті. Сонымен қатар аталмыш диаспораның тарихы мен ертеңіне байланысты жүйелі түрде тұжырымдама жасаған.

Диаспора – бұл өте ауқымды ғылыми ұғым ретінде өзіндік бірнеше мағыналарға ие. Мәселен, диаспора дегеніміз өзінің тарихи отанынан тыс географиялық аралда өмір сүретін және сол жерде ұйымдасқан, тұрақты этникалық топтарды құрып, сондай-ақ өздерінің жеке тұлғалық қауымдастығын дамытуға бағытталған әлеуметтік институт құруға тырысады. Демек, аталмыш ұйымды құру арқылы диаспора өзінің ұлттық ерекшеліктерін сақтауға, халықтың мәдени құндылықтарын өзге аумақта таратуға, әрі оны дамытуға тырысады. Сонымен қатар кез келген диаспора халықтық консолидацияны кемелдендіруде отандастарымен тығыз қарым-қатынас орнатуды мақсат тұтады.

«Диаспора» ұғымының пайда болуы геосаяси көлемде бірнеше факторлар және тарихи оқиғалармен байланысты, яғни аталмыш ғылыми ұғым геосаяси ұғымның өзгеріске ұшырауының және оған өзге ұлт өкілдерінің қоныстануының жемісі болып табылады.

Үшінші мыңжылдықтар тоғысында Еуропа түпкілікті түрде екі ірі ұлттық негізге байланысты территориялық өзгерісті бастан кешірді.

Біріншіден, өткен ғасырдың басында Осман империясының біртіндеп ыдырауымен және бірінші дүние жүзілік соғыстың негізінде Габсбургтер мен Романовтар империясының тарих сахнасынан ғайып болуымен тығыз байланысты [1].

Ал екіншіден, ірі аумақтық өзгеріс аз уақыт бұрын ғана орын алған еді. Сөзімізді дәйектейтін болсақ, XX ғасырдың соңғы ширегінен бастап, шығыс еуропалық коммунистік режимнің қолшоқпары болып келген КСРО, Югославия және Чехословакия сияқты мемлекеттер өмір сүруін тоқтатып, жаңа елдер тарих сахнасына келді.

Үшіншіден, соңғы жылдары диаспораға жаңа феномен беріп келе жатқан қарқынды даму үстіндегі миграциялық толқын. Әсіресе, еңбек миграциясы дамыған мемлекеттердің ұлттық құрамын біршама өзгертіп келеді.

Диаспора ұғымының кең қанат жаюының негізгі себептерінің бірі ретінде озық әрі арзан технологиялардың дамыған елдерде жасалуы. Демек, мұндай нано, айты технологиялар бүгінгі заманның коммуникативті трендіне айналды деп атап көрсетуге болады. [2].

Соңғы он жыл ішінде диаспораның пайда болуы мен эволюциясы сынды жалпы теориялық мәселелерге байланысты ғылыми еңбектер көптеп жарық көрді.

Нәтижесінде диаспораның бірнеше аспектілері мен оның даму үрдісі әр түрлі санатта зерттелді, яғни оның қандай ұлттық азшылыққа бағытталғандығы жетекші негізге алынады.

Социолог, этнограф, философ, құқықтанушы, саясаттанушы, психолог ғалымдардың зерттеуі, негізінен алғанда мынадай мәселелер төңірегінде топтасады: диаспораның теориялық-әдіснамалық базасы, ұғымның мәні мен мазмұны, диаспораның шарттары, типологиясы және даму қарқыны. Яғни, аталмыш ұғымның үндеуіне жауап қайтаруда диаспора мәселесінің төңірегінде әр түрлі ғылым салаларының интеграциясы жүреді.

Бүгінгі таңда Қазақстанда 130-дан астам ұлт пен ұлыс өкілдері бейбіт өмір сүруде. Бұл, әрине, мемлекетіміздің үлкен байлығы ғана болып қоймай, бізге орасан зор міндеттер жүктейді. Өйткені көпұлтты ел өз ішінде барлық ұлттар мен ұлыстардың арасында теңдікті сақтауы тиіс. Себебі біздің қоғамымызды кемел деңгейге жеткізудің басты формуласы – ол барлық ұлттар мен ұлыстардың консолидациясы мен өзара теңдігі. Аталмыш мақсатқа жету үшін мемлекет барлық этностар және ұлыс өкілдерімен тығыз қатынас орнатады. Яғни бұл транспарентті қоғамның интеграциялық толқыны іспеттес.

Мысалы, ширек ғасыр ішінде елімізде өмір сүріп жатқан барлық ұлттар мен ұлыстар өкілдерінің ұлттық-мәдени орталықтары ашылды.

Ал 1995 жылдың 1 наурызынан бастап, мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың Жарлығымен Қазақстан халықтар Ассамблеясы құрылды. Аталмыш ұйымның мақсаты – мемлекеттің ұлттық саяси мәселелерді шешуде жетекші рөл атқару.

Өз туы астына 820-дан астам этно-мәдени бірлестіктерді интеграциялай отырып, Қазақстан Халықтар Ассамблеясы қоғамдық келіссөздің жетекші звеносына айналып, азаматтық қоғам мен мемлекеттің жаңа мүмкіндіктерін тудырып отыр.

Қазақстан Халықтар Ассамблеясы (ҚХА) этносаралық сұрақтар бойынша, орталық және жергілікті атқарушы органдардың жұмысын орындауда негізгі ұйымға айналып келеді. Мұндай жұмыстар этносаралық мәселелер негізінде ақпараттық, білім, тәрбие, құқық және халықаралық аспектілерді қамтиды [3.1].

Ассамблеяның төрағасы – Президенттің өзі, яғни елбасы Конституцияның кепілі ретінде ұйымның қоғамдық-саяси статусын барынша жоғарылатып тұрғандығы айқын. Оның жоғарғы ұйымы – ҚХА сессиясының шешімін барлық мемлекет ұйымдары қарауға және онымен санасуға міндетті.

Елімізде 88 этникалық жалпы білім беретін мектептер жұмыс жасайды, оларда сабақ өзбек, тәжік, ұйғыр және украин тілдерінде жүргізіледі. Ал 108 мектепте 22 этностың тілдері қосымша пәндер ретінде өтеді. 190 мамандандырылған лингвистикалық орталықтарда 30-дан астам этностың тілдері оқытылады.

Жыл сайын Бейбітшілік және келісім сарайында ҚХА сессиясы өткізіледі. Ғимаратта этно-мәдени бірлестіктердің орталықтары жұмыс жасайды. 2010 жылы Ассамблеямен бірге Бейбітшілік және келісім сарайында ұлттық костюмдердің мұражайы ашылды [3.2].

Қазақстандағы ең ірі диаспоралардың бірі – немістер. Өткен ғасырдың 80-ші жылдарына дейін елде жарты миллионға жуық неміс ұлты өкідері тұрған еді, яғни олар республикадағы ең ірі үш диаспораның қатарында болатын. 1980-ші жылдардың ортасынан бастап, Алманияға немістердің көптеп қоныс тебу үдерісі басталды. Әрине, мұндай миграциялық толқын немістердің санын азайтқанымен, соңғы жылдары олардың санының тұрақталуы байқала бастады.

Қазақстандағы неміс диаспорасының тарихы екі ғасырдан астам мерзімді қамтыды. Ресей империясында неміс диаспорасы алғаш пайда болған елдердің бірі – Қазақстан болатын. Ресейдің әскери экспедицияларының қатарында болған немістер патша үкіметінің бұйрығы бойынша, елдің шығыс аймақтарында қызмет атқарды. Неміс дворяндары І Петр патшаның шақыртылуымен патшаның әскер қатарында жұмыс жасады. Кейіннен Ресей Ғылым Академиясында да аталмыш ұлт өкілдері еңбек етті.

1734 жылы сондай экспедициялар кезінде Фридрих Миллер Солтүстік Қазақстан тұрғындарының тұрмыс-тіршілігі, географиялық ортасы жөнінде еңбектер жазды. Осы кезеңдерде Иван Дмитриевич Бухгольц Алтай өлкесі мен Зайсан көлінің аудандарын зерттеп, алғашқы Омбы бекінісінің іргесін қалады. Петр-Симон Паллас және Евгений Эверсман Орталық пен Батыс Қазақстан аймақтарына кешенді зерттеу жүргізді. Олар алғаш рет Каспий теңізінің деңгейі әлемдік мұхит деңгейінен төмен жатқандығын және Каспий мен Қара теңіздерінің арасында байланыстың бар екендігі жөнінде ғылыми болжам жасады. XIX ғасырдың алғашқы жылдарында әлемге әйгілі математик Леонард Эйлер Орал теңізінің төменгі сағасын зерттеуге кірісті.

Ол алғаш рет Орал өзенінің картасын және Гурьевте алғашқы метеорологиялық тірек жасады. Балқаш-Ақкөл көлдерінің жүйелік генезисі жөнінде тұңғыш зерттеу жүргізген неміс ғалымы Александр Иванович фон Шренк болатын. Ол 1840-1843 жылдары Жоңғар Алатауы ауданын зерттеп, барометр эффектісі негізінде оның ең биік шыңын анықтады. Өткен ғасырдың ортасында астроном Василий Яковлевич Струве Арал және Каспий теңіздерінің гидрогеографиялық картасын жасады [4.1].

Вильгельм Бартольд пен Фридрих Радловтың кітаптары негізінде көшпелі халықтың тұрмысы мен тіршілігі және салт-дәстүріне байланысты көптеген құнды мәліметтерді бүгінгі таңда еліміздің ЖОО-ның студенттері оқуда. Қазақстанның қазба байлығына Е. Михаэлис, К. Вернер, фон Грент, А. Фридерикс сынды неміс ғалымдары кешенді зерттеу жүргізген. Атақты ботаник Э. Баумның есімімен Алматы қаласында саябақ жұмыс жасап келеді. Омбы генерал-губернаторы фон Шпингер қазақтың сұлтаны Шыңғыс Уәлихановпен тығыз қарым-қатынас жасаған және ағартушы ғалым Шоқан Уәлихановтың ғылыми танымының артуына сүбелі үлес қосқан. Түркістан өлкесінің генерал-губернаторы фон Кауфман жергілікті тұрғындардың ағартушылық мәселесімен айналысқан, дәрігер Александр Шварц Оңтүстік Қазақстан тұрғындарының дерттеріне шипа жасаған [4.2].

XIX-XX ғасырлар аралығында республикада жұмыс жасаған ресейлік кәсіпкерлердің оннан бір бөлігі немістер болатын. Мәселен, Вили Пфафф Шымкент фармацевтика зауытының негізін қалады, Ганс Шпрингер Степногорскіде алтын өндіру фабрикасын құрды [4.3].

Алғашқы неміс елді мекендері елімізде өткен ғасырдың басында пайда бола бастады. І дүние жүзілік соғыстың басында олардың саны артып, географиялық қоныстану аймағы кеңейді. Столыпіндік аграрлық реформаның нәтижесінде немістердің саны тез ұлғая бастады. Өйткені патша үкіметінің саясатының жемісі ретінде, ауыл шаруашылық мәселелер сыртқы миграциялық толқынның есебімен толыға түсті. Дала өлкесінде алғашқы ірі неміс ошағы – Ақмола облысының Омбы уезінде пайда болды. 1915 жылға қарай Ақмола губерниясының аумағында ұзын саны 56 неміс поселкесі дүниеге келіп, 260 мың десятина жерде 27 мың адам ғұмыр кешті [5].

Еділ бойының немістері империяның азиялық бөлігіне қоныс тебуге мүдделі болды, өйткені бұл жерлерге келген қоныстанушыларға 15 десятина жер өмір бойына сыйлық ретінде қазынадан берілетін. Ақмола облысында әрбір қоныстанушы отбасына 54 десятина жер мемлекеттік қазынадан бөлінетін. Сонымен қоса өкімет миграциялық толқынды күшейту мақсатында жат жерліктерге өзге де мемлекеттік жәрдемақылар мен жеңілдіктерді беруге даяр болды. Ақмола уезіне қарасты Рождественское елді мекеніне көшіп келгендерге 300 рубль ақша мен тегін үй берілетіндігі жөнінде қауесет тарап, аймаққа Самара мен Саратов губернияларынан адамдар ағылып келе бастады [13].

Тұңғыш неміс қоныстары 1880 жылдары Сырдария облысының Әулиеата уезінде пайда бола бастады. Олар Таврия губерниясының Самара мен Бердяев уезінің Новоузенск жерінен келген неміс-меннониттер болатын. Олар 1882 жылы Талас даласында 100 отбасынан тұратын 4 елді мекеннің іргесін қалады: Николайполь, Владимировка, Андреевка және Романовка. Олардың барлығы Николайполь қоғамының туының астына біріккен болатын. Жаңа қоныста діни бірлестік құра отырып, неміс диаспорасы 1890 жылы Орлов поселкесінің іргесін қалады.

1891-1892 жылдардағы Поволжье бойындағы астықтың шықпай қалуы мен ашаршылық немістердің Орталық Азия мен Қазақстан территориясына ең ірі миграциясын бастады. Ірі көші-қон толқының арасында жүздеген колониялық отбасының мүшелері де болатын. Осы жылдары 84 отбасыдан құралған Ташкент уезіне қарасты Константиновский поселкесі пайда болды. Ұзын саны 482 адам ел аумағына көшіп келді [14].

1897 жылғы алғашқы империялық санақтың нәтижесі бойынша, Орталық Азия мен Қазақстанда 8870 неміс, оның ішінде 3020-сы қалада, ал 5850 адам уезде қоныс тепті. Ал империя бойынша 1 млн. 790 мың немістің 23,3%-і қалада тұрды [15]. Яғни, немістердің урбандалу үдерісі төмен болды, өйткені олар жер шаруашылығымен айналысқан болатын.

Алайда неміс диаспорасының урбандалу көрсеткіші өзге депортацияланған ұлт өкілдеріне қарағанда анағұрлым жоғары болатын. Әрине, бұл бірнеше тарихи факторлармен тығыз байланысты. Мәселен, немістер қазақ жерінде алғаш қалалық аймақтарға келіп қоныс тепті. Себебі олар империяның шенеуніктері, әскери азаматтар, дәрігерлер, жергілікті атқарушы биліктің өкілдері ретінде қалалық жерлерде өмір сүрді. Ал шаруашылыққа байланысты қоныс тепкен немістердің екінші толқыны, тек 1890 жылдардың басынан бастау алады.

Немістердің қоныстары қазақ жерінің облыстары мен аудандары бойынша былайша қоныстанған:

Облыстар, Территориялар	Қалалық қоныстар	Ауылдық қоныстар	Барлығы	Барлық халық саны бойынша үлес салмағы
Ақмола	700	4.091	4.791	0,702
Орал	125	36	161	0,025
Семей	71	29	100	0,015
Торғай	35	25	60	0,013
Астрахань губ. (Бөкей ордасы)	4	11	15	0,007
Сырдария	691	1.196	1.887	0,128
Жетісу	22	10	32	0,005
Закаспий (Маңғышлақуезі)	2	1	3	0,0048
БАРЛЫҒЫ:	1.650	5.399	7.049	0,135

Қалалық неміс қоныстары негізінен алғанда өлкелік орталықтарда құрылды: Ташкентте - 554 және Омбыда - 437 адам, сондай-ақ Ақмолада - 205, Оралда - 95, Семейде - 47 адам.

Санақ кезінде көптеген неміс қоныстары Ақмола және Сырдария облыстарында пайда болды: Ақмолада - 1.178, Омбыда - 2.878, Әулиеатада - 682 және Ташкент уезінде - 512 адам. Олар 14 қоныстанушы поселкесін құрды: (Сырдария облысында – 6, Ақмола облысында – 8) [16].

Көбіне олар ұлттық біртектес аудандарды паналады. Әрине, бұл патша үкіметінің стратегиялық саясаты болатын. Сөзімізді дәйектейтін болсақ, өкімет белгілі бір жерге тек бір ұлт немесе этнос өкілдерін қоныстандыру арқылы сол жердің халық санын туыс адамдар есебінен көбейтіп, болуы мүмкін ұлттық не этнос аралық жанжалдардың алдын алуға тырысты.

Сондай-ақ діни, тілдік және тұрмыстық ерекшеліктерді өзге қазақ, орыс және украин халықтарынан сақтауға мүдделі болды.

Тек қана жекелеген отбасылар орыс, украин поселкелері мен хуторларына барып, жергілікті халықпен ассимиляцияға түсе бастады.

Торғай облысына негізінен Оңтүстік Ресейдің аудандарынан миграцияланды. Олардың барлығы Қостанай уезіне қоныс тепті. 1901 жылы бұл жерде алғаш неміс қонысы – Озерное, ал 1902 жылы – Надеждинка мен Воскресеновка, 1904 жылы – Нелюбинский, Семеновский және Викентьевский қоныстары құрылды.

1941 жылы шілдеде Кеңес Одағының еуропалық бөлігі мен Кавказдан немістерді депортациялау процесі бастау алды. Немістердің қоныстану ошағына жер шаруашылығы мен арғарлық ортаның ірі жерлері айналуы тиіс болды. Осыған орай, Новосибирь және Омбы облыстары, Алтай өлкесі, Қазақстан мен өзге де жақын жерлердің аудандары немістердің өмір сүру орталықтарына айналды. Қазақстандағы немістердің қоныс құру аймағы Қарағанды, Қостанай, Целиноград, Павлодар, Семей, Көкшетау, Жамбыл облыстары болып бекітілді. Тек қана 30.12.1955 жылғы Жарлық бойынша, арнайы қоныстар есебінен немістер алынғаннан кейін, олардың еркін көшіп-қонуына рұқсат берілді.

КСРО-ның түрлі аудандарында, оның ішінде Қазақстанда кезінде депортацияланған немістердің қоныс-жайларын жақсартуға мемлекет тарапынан қолдау көрсетіле бастады. Мәселен, неміс тілінің таралу ауқымын кеңейту мақсатында республика мектептерінде неміс тілі оқытыла бастады [6].

Оның ішінде ГФР мен КСРО арасында тығыз байланыс орнатылды. Германия үкіметі соғыс кезінде азаматтық алған немістердің тарихи отанына қайта оралуын талап ете бастады. Сонымен қоса Қайта құрудың басталуымен ресейлік немістер автономия құру мәселесін көтере бастады; әсіресе, Еділ бойында республика құру өзекті мәселеге айналды. Мұндай талаптар, әрине, орталықтың нәтижелі шешім қабылдауына әкеп соқтырмады. Дегенмен орталық аппарат немістердің өмір сүру жағдайын жақсартуға мүдделі болып, неміс тілінде орталықтар ашып, жалпы білім беретін мектептерде неміс тілін оқытуды бекітті. Мұндай іс-шараға ГФР үкіметі де демеушілік танытып отырды.

1990 жылы Германияның демеушілігіне ие болған Қазақстанның Павлодар, Қарағанды және Қостанай облыстары болатын [7].

Немістер толықтай ақтауға ие болмаса да, өздерінің ұлттық ерекшелігін сақтауға, әрі оны таратуға мол мүмкіндік алды.

1989 жылы тұңғыш рет Қазақстанда немістердің ұлттық санасының көтерілуі қарқынды түрде жүргізіле бастады. Энтузиастардың еңбегінің арқасында «Қайта өркендеу» қоғамы мен ұлттық мәдени орталықтар құрылды. 1992-1995 жылдары Қазақстан немістерінің съезінде Неміс кеңесі құрылып, ол барлық немістердің құқықтары мен көздеген мәселелерін шешуге тырысты.

Ал 1994 жылы Алматы қаласында Неміс үйі ашылды. Өзінің аз ғана ғұмырында аталмыш үй немістердің мәдени, әлеуметтік-саяси өмірінде жетекші рөл атқара білді. Ал Неміс кеңесі – Қазақстан мен Германияның алтын көпіріне айналды. Яғни, аталмыш Кеңес республика немістерінің мүддесін көздеп, әрі оны қорғап демеушілік жасауда Германиямен келіссөздер жүргізді. 1993 жылы қазан айында ел үкіметінің Қаулысына сәйкес, немістердің этникалық қайта өркендеуінің кешенді бағдарламасын жасады [8].

Аталмыш бағдарлама негізінде, этникалық қайта өркендеудің облыстық бағдарламасы өңделіп, қабылданған болатын. 1994 жылдың желтоқсанында бағдарламаның уақытын созу және қосымша іс-шаралар бекіту туралы шешім қабылданды. Неміс Кеңесі төл тілдің қайта түлеуіне өзіндік үлесін қосты.

«Қайта өркендеу» қоғамының бастамасымен елордамызда неміс кешені құрылды. Яғни кешен өз ту астына бала-бақша, бастауыш мектеп пен гимназияны қабылдады. Ал Қарағанды қаласында неміс прогимназиясы (бастауыш сыныптар) және бала-бақшасы ашылды [9].

Неміс қоғамдық бірлестігінің қызметінде мәдени іс-шаралар жетекші рөл атқарады. Облыстық, қалалық және аудандық ұлттық-мәдени орталықтарда хор және вокал топтары, фольклор, музыка және отбасылық ансамбльдер, би топтары құрылды. Орталықтарда кітапханалар, неміс жексембілік мектептер жұмыс жасайды. Мәдени орталықтар үшін мамандарды дайындауда Павлодар мен Рудный қалаларының музыкалық колледждері еңбек етеді. Алматыда ТМД бойынша, жалғыз неміс драма театры жұмыс жасайды. Немістердің өмір сүру дағдысы жөнінде

республика азаматтары «Гутен Абенд» атты апталық теле бағдарламадан біле алады. Сонымен қатар неміс тіліндегі радио толқыннан, «Дойче Альгемайне» атты мерзімді басылымнан немістердің хал-ахуалы жөнінде мәліметтер көптеп бейнеленген. Әрине, мұндай ақпараттардың барлығына демеушілікті республикалық бюджет жасап отыр.

1958 жылдан бастап, Қазақ мемлекеттік радиосында неміс редакциясы жұмыс жасап келеді. Мемлекеттік қолдауға неміс көркем-әдеби және қоғамдық-саяси альманах «Феникс» ие болып отыр. 1997 жылдың күзінен бастап, Германияда «Еуроазиялық курьер» атты құнды басылым жарыққа шыға бастады. Неміс ұлты өкілдерінің тығыз байланысын орнатуға отандық ғалымдардың еңбегі де сүбелі үлес қосуда [10].

Неміс этносы көпұлтты Қазақстанның халқы ретінде ұлтаралық бейбітшілік пен келісімді қолдайды. Қазақстан сияқты көпұлтты мемлекетте ұлтаралық теңдікті сақтау үшін, әрбір ұлттың қиын тағдырын жасырып қоюға болмайтындығы хақ. Тағдырдың талкегіне байланысты республикаға әр түрлі ұлттар мен ұлыс өкілдері көшіп келді. Әрине, олардың мұндай жақсы ғұмыр кешуіне қазақтардың атқарған үлесі өте мол. Қиын-қыстау заманда қазақ ұлты өкілдері депортацияланған халықтарға қол ұшын беру арқылы қонақжайлылықтың тамаша үлгісін паш етті. Осыған байланысты, әрбір ұлттың салт-дәстүрі мен тұрмыс-тіршілігі – халқымыздың баға жетпес құндылығы болып табылады.

Бүгінгі таңда Қазақстан үкіметі эмиграция толқынын қысқартуға бағытталған іс-шаралар жасап отыр. Айта кетерлік жайт, өздерінің тарихи отандарына қайта оралған немістердің басым көпшілігі қазақ еліне қайта оралуды қалайды. Ал өз кезегінде республика үкіметі мұндай бастаманы қолдап, өз отандастарының қайта елге оралуына мүдделілік танытып отыр.

Мысалы, визалық формуланы жұмсартуға және азаматтардың қайта оралғаннан кейінгі жағдайларына көмек беруге мемлекет мүдделілік танытып отыр. Мұндай бастамалар Қазақстан-Германия арасындағы байланысты күшейтіп қана қоймай, екі ел ішіндегі немістердің жағдайларына толық бақылау орнатуға мол мүмкіндік туғызады.

Неміс диаспорасының тіл мәселесінің генезисі – олардың шығу тегімен тікелей байланысты. Себебі бұрынғы КСРО аумағында өмір сүрген немістердің арғы тегі Германияның арғы жағынан келген азаматтар болып табылады. Олардың көпшілігі, Германияның оңтүстік-батысының тумасы болып табылады. Өйткені ол жерде өмір сүрген немістердің жер шаруашылығымен айналысатын шұрайлы жерлері өте аз болған, сондай-ақ Франциямен соғыс жергілікті халықтарды әбден қалжыратып бітірген болатын.

XVIII-XIX ғасырлар арасында эмиграциялық толқынның орталығы – солтүстік Эльзас, солтүстік Баден, Вюртемберг, Гессен, Пфальц сынды аудандар болатын.

Сонымен қатар Солтүстік Германиядан да сыртқа қарай көшу процесі басталды. Мұндай территориялық ауытқушылықтар немістер арасында тілдік ерекшеліктер проблемасын туғызып отыр [11]. Көп ұлтты елді мекендер құрыла бастады. Тіпті, жекелеген отбасыларда мультилингвизм пайда болды.

Бір анығы, республикаға көшіп келген немістердің диалектісі бұрынғы өмір сүрген аумақпен сәйкес келетіндігі. II Дүние жүзілік соғыс қарсаңында және барысында солтүстік Қазақстанға көшіп келген неміс ұлты өкілдері демографиялық және әлеуметтік қана емес, тілдік ерекшелікті де тудырды.

Өткен ғасырдың 20-30 жылдары Саратов қаласында неміс қоныстанушыларының диалектісі профессор Г.Г. Дингес, А.П. Дульзон, ал бұрынғы Ленинград қаласында В.М. Жирмунскидің бастамаларымен оқытыла бастады. Қазақстан, әсіресе, Алматылық ғалымдардың неміс диалектикалық проблемасына деген қызығушылықтары арта түсті. 1964 жылы Алматы Мемлекеттік Педагогикалық Шет тілдер институтында Г. Панкратц төменгі неміс диалектикасына байланысты тұңғыш еңбегін жазды. Алматылық ғалым А.А. Вейлерт Еділ бойының колонияларын зерттеу барысында неміс халқының тілдік ерекшеліктерін анықтаған болатын [12].

Қазақстанда өмір сүріп жатқан ресейлік немістердің көбісі өздерінің салт-дәстүрі, әдет-ғұрпымен қатар тілдік ерекшеліктерін де сақтаған.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы неміс диаспорасының пайда болған уақытын екі ғасырмен есептеу керек. Аталмыш диаспора біздің республикамызға келу барысында бірнеше өзіндік факторларға ие. Мәселен, немістердің алғашқы депортациялық толқыны әскери жұмысшылар

қатарында болуымен байланысты; ал екінші толқын жер шаруашылығымен айналысқан еңбек ресурстары және соңғысы республика аумағына II дүние жүзілік соғыстан кейін келгендер.

Неміс диаспорасы, өздерінің мәдени, рухани-моральдік құндылықтарын сақтау үшін өздерінің тарихи отанының азаматтарымен тығыз қатынас орнатты. Ал өз кезегінде ГФР мұндай бастаманы қолдап, демеушілік жасауға кірісті. Сонымен ГФР мен ҚР-сы арасында неміс диаспорасының материалдық және рухани құндылықтарын қанағаттандыруға бағытталған интеграциялық көшкін басталды.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Лаллука. С. Диаспора. Теоретический и прикладной аспекты. соис №7, 2000г.
- [2] Под. ред. Мукомель В.И. и Паин Э.А. Новые диаспоры. М. 2002г.
- [3] http://www.rusnauka.com/17_AND_2011/Philologia/3_89273.doc.htm
- [4] Немцы России (энциклопедия). В 3-х томах. Москва: Изд-во «Энциклопедия Российских Немцев», 1999—2006 (Предс. редкол. В. Карев, О.Кубицкая).
- [5] Материалы по переселенческому хозяйству в Степной и Тургайской областях, собранные и разработанные Экспедицией по исследованию Степных областей. – Том II. Акмолинская область, Акмолинский уезд. - СПб., 1907. - С. 3 (вторая пагинация).
- [6] ЦГИА СССР. Ф.592. Оп.44. Д.301. Л.15-18, 297.
- [7] Станович Т.Н. Из истории носителей немецкого говора села Петерфельд Северо-Казахстанской области//Вопросы немецкой диалектологии и истории немецкого языка. - 1973. - Омск. - С. 36-38; Розанов А. На родной земле//Наука и религия, 1986. - № 8. - С. 21-23; Социально-культурное развитие немцев Казахстана. Научно-аналитический обзор. - Алма-Ата, 1990 и др.
- [8] Аманова А.С. Немецкое население Карагандинской области (по материалам переписи населения 1999 г.)//Этнодемографические процессы в Казахстане и сопредельных территориях: Материалы V Международной научно-практической конференции. Усть-Каменогорск, 20-21 октября 2003 г. - Усть-Каменогорск: Изд. "Медиа - Альянс". 2004. - С. 343-352.
- [9] Этнодемографические характеристики немецкого населения Центрального Казахстана (по материалам переписей населения Казахской ССР 1959-1979 годов // Научное сообщество этнических немцев в Средней Азии и России: современное состояние и перспективы. Материалы Межд. науч.-метод. конф. 23-24 октября 2008 г. – Караганда: Арко, 2008.- С.17-23.
- [10] К вопросу о трудовой миграции немецкого населения Казахстана// Вестник филиала РГСУ в г.Ош.– Ош: Изд. филиала РГСУ в г.Ош, Материалы международной научно-практической конференции «Защита социальных интересов личности- гарант стабильного и благополучного общества», посвященной 15-летию российского государственного социального университета. №4, 2006.-189 с. – С.106-112.
- [11] Лайгер М.П. Социально-культурное развитие немцев Казахстана: научно-аналитический обзор.— Алма-Ата: Наука, 1990.
- [12] История российских немцев в документах (1763—1992 гг.).- (Сост.: В. А. Ауман, В. Г. Чеботарева) — М.: МИГУП, 1993.
- [13] Немецкое население Центрального Казахстана в первой половине 20-х гг. XX в.// Культура и интеллигенция меняющихся регионов России: XX в. Интеллектуальные диалоги: XXI век. Россия-Сибирь-Казахстан: Материалы VI Всерос. науч. и науч.-практ. конф. с международным участием (Омск, 3-5 окт. 2006 г.)//Отв.ред. В.Г.Рыженко. Ч. 2. Омск: Межд. ин-т стратегич. проектир., 2006.- 328 с. – С.252-257.
- [14] Обзор деятельности правительственной агрономической организации в Сибири и Туркестане в 1913 г. - Петроград, 1915. - С. 40.
- [15] Соколов П.И. Население, культура, колонизация района Туркестан-Сибирской железной дороги. - СПб., 1909. - С. 116-120.
- [16] Составлено автором по материалам: Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 год. Уральская область. Вып. 88. - СПб., 1904; Тургайская область. Вып. 87. - СПб., 1904; Акмолинская область. Вып. 81. - СПб., 1904; Семипалатинская область. Вып. 84. - СПб., 1905; Астраханская губерния. Тетрадь 2. - . Вып. 2. - СПб., 1904; Семиреченская область. Вып. 85. - СПб., 1905; Сыр-Дарьинская область. Вып. 86. - СПб., 1905; Закаспийская область. Вып. 82. - СПб., 1905.

REFERENCES

- [1] Lallwka. S. Diaspora. Theoretical and applied aspects. Socis 7, 2000g.
- [2] Ed. Ed. Mwkomel VI EA and Païn Novi diaspora. M. 2002.
- [3] http://www.rusnauka.com/17_AND_2011/Philologia/3_89273.doc.htm
- [4] Niemce Russia (Encyclopedia). In 3 volumes. Moscow: Izd "Ėndiklopediya Rossiyskix the Germans", 1999-2006 (Preds. Redkol. V. Karev, O.Kwbickaya).

- [5] Material pereselençeskomw along xozyaystvw in Steppe and Twrgayskoy oblasti, sobranie and razrabotanie Ékspediciyey issledovaniyu along the steppe region. - Volume II. Akmola region, Akmola district. - St. Petersburg., 1907. - S. 3 (Second paginaciya).
- [6] CGIA USSR. F.592. Op.44. D.301. L.15-18, 297.
- [7] Stanoviç TN History nositeley to German Govora villages Peterfeld North-Kazakhstan region // Questions German dialectology and history of the German language. - 1973. - Omsk. - S. 36-38; A. Rozanov On the native earth // Science and Religion, 1986 - No. 8. S. 21-23; Social and cultural development of the Germans of Kazakhstan. Scientific and Analytical Survey. - Alma-Ata, 1990 and others.
- [8] Amanova A.S. Nemeckoe population of Karaganda region (along the materials perepisi population of 1999 g.) // Étnodemograficheskie processes in Kazakhstan and adjacent territories: Materials of V International scientific-practical conference. Ust-Kamenogorsk, 20-21 October 2003 - Ust-Kamenogorsk: Vol. "Media Alliance". 2004. C. 343-352.
- [9] Étnodemograficheskie characteristics of German population of Central Kazakhstan (material) perepisey population of the Kazakh Soviet Socialist Republic 1959-1979 acts // Scientific community étnicheskix the Germans from Central Asia and Russia: Current status and prospects. Materials Int. nauç. method. conf. October 23-24, 2008 - Karaganda: Arco, 2008.- S.17-23.
- [10] To the right of the vopros labor migration in the German population of Kazakhstan // Bulletin of the branch RGSW in g.Oş.- Osh: Vol. RGSW branch in Osh, the international scientific-practical conference "Protection of Social interests liçnosti-guarantor stabilnogo and blagopoluçnogo society", dedicated to the 15th anniversary of the Russian State Social University. 4, 2006. 189 pp. - S.106-112.
- [11] Layger MP Social and cultural development of the Germans of Kazakhstan: scientific-analytical obzor.- Alma-Ata: Nauka, 1990.
- [12] History rossijskix the Germans in dokwmentax (1763-1992 Gg.) .- (Sost .: V. A. Aumann, VG Chebotarev) - M .: MİGWP, 1993.
- [13] The German population of Central Kazakhstan in the first half of the 20 x Gg. XX // Culture and intellectuals menyayuşixsya in regions of Russia: from the twentieth. Intellectual dialogi: the twenty-first century. Russia-Siberia and Kazakhstan: Material VI Vseros. nauç. and nauç. practical. conf. international participation (Omsk, 3-5 mmHg. 2006 g.) / Otv.red. V.G.Rijenko. C. 2. Omsk: Int. In-strategic. proektir., 2006.- 328 p. - S.252-257.
- [14] Videos activity pravitelstvennoy agronomičeskoj Institutions in Siberia and Turkestan from 1913 g - Petrograd, 1915. - S. 40.
- [15] Sokolov PI Population, culture, colonization region Turkestan-Siberian trained employees. - St. Petersburg., 1909. - S. 116-120.
- [16] Sostavleno along the micro-blogging material: Start vseobşçaya perepis population of the Russian Empire, the 1897 year. Ural Region. Vol. 88 - St. Petersburg., 1904; Twrgayskaya Region. Vol. 87. - St. Petersburg., 1904; Akmola region. Vol. 81 - St. Petersburg., 1904; Semipalatinsk Region. Vol. 84. - St. Petersburg., 1905; Astrakhan province. Copy-book 2.. Vol. 2. St. Petersburg., 1904; Semirechenskaya Region. Vol. 85 - St. Petersburg., 1905; Paint Dariynskaya Region. Vol. 86. - St. Petersburg., 1905; Zakaspiyskaya Region. Vol. 82. - SPb., 1905.

Проблемы возникновения миграционного потока немецкой диаспоры в Казахстане

Апендиев Т.А.

timur.apendiev@mail.ru

РГП PhD докторант института Истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова, Алматы, Казахстан

Ключевые слова: диаспора, демография, депортация, немцы, миграция, территория, Ассамблея, переселение, этнос, нация, многонациональная страна, политика, национально-культурные центры.

Аннотация. В данной статье были исследованы проблемы появления немецкой диаспоры в Казахстане и ее сегодняшнее развитие. Автор с помощью сравнительного и контент анализа определяет специфический характер немецкой диаспоры на территории современного Казахстана и систематично составляет несколько концепции из истории и перспективы развития данной диаспоры.

Поступила 27.03.2015 г.

МАЗМҰНЫ

Еспаев С.С. Әлемдік экономика және Қазақстан: жаңа үрдістері, міндеттері мен ұсыныстары.....	5
Сабден О., Аширов А. ХХІ ғасырдағы адамзат дамуының концепциясы және азық – түлік қауіпсіздігі.....	15
Днишев Ф.М. Жаңа технологиялық қалыптарды дамытуға мемлекеттік-жеке меншік әдістері.....	30
Бірімбетова Н.Ж. Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың ынталандыру тетіктері.....	36
Османов Ж.Д. Қазақстандағы бағалы қағаздар нарығының институционалды дамуы.....	42
Жаубасов Б. Тиімді мемлекеттік қызмет: сын-қатерлер мен шешімдер.....	49
Абдулвалиева Т.В. Машинажасау өнімінің тиімділігінің өсуін қамтамасыз етудің макроэкономикалық тетіктері.....	56
Айтжанова А.Д. Қазақстанның минералды-шикізаттық кешенінің тұрақты қызмет етуі мақсатында ресурстық-шикізаттық саясатты жетілдірудің векторлары.....	64
Халитова М. Қазақстан азаматтарының жинақталған зейнетақысына кепілдік беру жүйесін жетілдіру.....	71
Байбергенова Л.Ж., Шаймарданова В.К. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде гендерлік тетіктерді қолдану.....	77
Досманбетова М.С., Рузанов Р.М. К.-Э. Свейбидің материалды емес активтерге мониторы негізіндегі қазақстандық кәсіпорындардың зияткерлік капиталын бағалау.....	83
Турсынбаева Д.К., Жадигерова О.Ж., Бекжанова Т.К. Көленкелі экономиканың көлемін бағалау әдістері және оның жетілдіру жолдары.....	90
* * *	
Аюпова З.К., Құсайынов Д.Ө. Қазақстан Республикасындағы азаматтық қоғам қалыптасуының теориялық алғышарттары мен тарихы.....	97
Жанакова Н.Н., Бабажанова Ж.А. Кедейлікпен күрестегі әлемдік саясат: Нидерланды, Германия, Қытай тәжірибесі.....	105
Жохов А.Л., Рақымбек Д., Юнусов А.А., Сайдахметов П.А. ² , Оразалиева Р.Н. Кәсіби мәдениет - қазіргі заманғы білім беруді жақсартудың басты бағдары.....	112
Сабдалиева Ә.К. Асан Қайғы мен Қазтуған жыраудың шығармаларындағы діни сөздер.....	119
Қожамқұлова Ж.Ж., Қойшыева Т.Қ., Есентаев Қ.Ө. Болашақ мұғалімдерді кәсіби дайындау үдерісінде ақпараттық технология құралдарына оқытуды жобалау негіздері.....	125
Досжан Р.К. Қазақ мәдениетінің дамуына үлес қосқан данышпандар - Абай пен Шәкәрімнің рухани бірлігі.....	129
Кенжебаев Д.А. Әскери-ғарыш саласының тарихи зерттеуі әдіснаманың кейбір сұрақтары.....	133
Плохих Р. В., Бекарыстанова Л. Б., Келинбаева Р. Ж. Елді-мекенді аумақтардың тұрақты дамуы үшін әлеуметтік инфроқұрылымды зерттеудегі ГАЖ.....	140
Байжолова Р.А., Абылкасимова Ж.А. Ұлттық еңбек нарығындағы жұмыспен қамту және тұрғындардың экономикалық белсенділігінің арақатынасы.....	152
Турмамбеков Т.А. Т., Саидхметов П. А., Нуруллаев М.А., Серимбетова А.Е. Мектеп оқушыларының физикадан білімін және шеберлігін критериялы бағалаудың мәселелерін шешудің кейбір негіздері мен жолдары.....	159
Бәбіжан Б.Ж. Қазақтың кәсіби әншілік өнерінің қалыптасуы және орындаушылық ерекшеліктері.....	168
Айтжанова Г.Д. Шет тілдері бойынша оқу құралдарында лексикалық жаттығуларды бекіту жүйесінің кластерлік әдісі.....	173
Исабаева С.Н., Чанбаева М.К., Скакова А.Ж., Рысқұлов Т. Интранет-портал бизнес жүргізудің тиімді құралы.....	183
Исмагулова Р.С. Коммуникативтік құзыреттіліктің шет тілін оқып үйренудегі рөлі.....	186
Дүйсенова Н.Б., Байқазиева Р.Т., Нүсіпбекова А.Н. Білім беру жүйесіндегі компьютерлік технологияны қолдану.....	190
Кердяшкина Г.В. Айтпаев А.Т. Кердяшкин В.В. Іле Аталау тауларындағы жаңадан табылған петроглифтар.....	193
Жүнісова Б.Н. Мемлекет пен ұлт құрау барысындағы тіл саясаты мен реформалары (Қазақстан мен Түркия мысалдарында).....	197
Сериев Б. А., Нұрмағанбет Е.Т. Мемлекеттік инвестициялық құқықтық саясат.....	205
Ізбасова А.Б. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекеттің тетігі және құқықтық құралдары.....	209
Абдукадирова Ж.А., Қурманбаева М.С. Ботаника пәнін оқытуда соя өсімдігінің онтогенезінде даму ерекшеліктерін студенттердің практикалық білімін арттыру мақсатында қолдану.....	212
Нурланова В.С. Балалар қоғамдық бірлестіктері – баланы әлеуметтендіру факторы.....	218
Анарбекова В.Э. Қырғыз халқының бірегей ескерткіш ретінде жанр «Koshok».....	221
Мусуралиева М.М. Ақпараттық ресурстар - Қырғыз Республикасының саяси қауіпсіздігі үшін құралы ретінде.....	227
Мураталиева Н.Х. Тұлғалық ерекшеліктері және болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің сипаттамаларын зерттеу.....	232
Раева Ч.Т. Математика сабақтарында компьютерлік технологияны қолдану үшін дидактикалық талаптар.....	236
Өпендиев Т.Ө. Қазақстан аумағында неміс диаспорасының миграциялық толқынының пайда болу мәселелері.....	240
Жакупов Ж.А. Қазақ лингвофольклортануының ғылымтанулық тұғыры.....	248
Әліпбек А.З., Таутаева Г.Б. Жастармен әлеуметтік жұмыс жүргізудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері.....	256
Әліпбек А.З., Абдразакова М. Көру қабілеті бұзылған балалардың психофизиологиялық ерекшеліктері.....	263
Бектепова З.А. Заң сапасы: елеулі аспектілерін талдау.....	271
Тайторина Б.А., Тусупбекова С.К. Құқықтың қайнар көздері: заманауи заң ғылымдарындағы интерпретациялау мәселелері.....	276
Ақынова Ж.М. Шет тілін оқытуда интерактивті әдістерді қолдану арқылы студенттердің білім сапасын арттыру.....	287
Турдалиева Ә.Д., Ақынова Ж.М., Тұткабекова К.С. Шет тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндігі мен тиімділігі.....	292

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА КАЗАХСТАНА И ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ

<i>Еспаев С.С.</i> Мировая экономика и Казахстан: новые тенденции, задачи и предложения.....	5
<i>Сабден О.С., Аширов А.</i> Концепция развития человечества в XXI веке и продовольственная безопасность.....	15
<i>Днишев Ф.М.</i> Методы государственно-частного партнерства в развитии новых технологических укладов.....	30

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

<i>Бримбетова Н.Ж.</i> Механизмы стимулирования развития местного самоуправления в Казахстане.....	36
<i>Османов Ж.Д.</i> Институциональное развитие рынка ценных бумаг в Казахстане.....	42
<i>Жаубасов Б.Ж.</i> Эффективная государственная служба: вызовы и решения.....	49

ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

<i>Абдулвалиева Т.В.</i> Макроэкономические механизмы обеспечения роста эффективности машиностроительной продукции.....	56
<i>Айтжанова Д.А.</i> Векторы совершенствования ресурсно-сырьевой политики в целях устойчивого функционирования минерально-сырьевого комплекса Казахстана.....	64

ПЕНСИОННАЯ СИСТЕМА И ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА

<i>Халитова М.М.</i> Совершенствование системы гарантирования пенсионных накоплений граждан Казахстана.....	71
<i>Байбергенова Л.Ж., Шаймарданова В.К.</i> Применение гендерного механизма в системе образования Республики Казахстан.....	77

ПРИКЛАДНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ

<i>Досманбетова М.С., Рузанов Р.М.</i> Оценка интеллектуального капитала казахстанских предприятий на основе монитора нематериальных активов К-Э. Свейби.....	83
<i>Турсынбаева Д.К., Жадигерова О.Ж., Бекжанова Т.К.</i> Методы оценки размеров теневой экономики и пути ее совершенствования.....	90

* * *

<i>Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.</i> Теоретические предпосылки и история становления гражданского общества в РК.....	97
<i>Жанакова Н.Н., Бабажанова Ж.А.</i> Мировой опыт борьбы с бедностью: на примере Нидерландов, Германии, Китая.....	105
<i>Жохов А.Л., Рахымбек Д., Юнусов А.А., Саудахметов П.А., Оразалиева Р.Н.</i> Культура профессионала – главный ориентир совершенствования современного образования.....	112
<i>Сабдалина А.К.</i> Религиозные слова встречающиеся в поэзии Асан Кайгы и Казтуган жырау.....	119
<i>Қожамақұлова Ж.Ж., Қойшыева Т.Қ., Есентаев Қ.Ө.</i> Основы проектирования обучения средствам информационной технологий в процессе профессиональной подготовки будущих учителей.....	125
<i>Досжан Р.К.</i> Духовное единство мыслителей, внесших вклад в развитие казахской культуры – Абая и Шакарима.....	129
<i>Кенжебаев Д.А.</i> Некоторые вопросы методологии изучения истории военно-космической отрасли.....	133
<i>Плохих Р. В., Бекарыстанова Л.Б., Келимбаева Р.Ж.</i> ГИС в изучении социальной инфраструктуры для целей устойчивого развития селитебной территории.....	140
<i>Байжолова Р.А., Абылкасимова Ж.А.</i> Соотношение занятости и экономической активности населения на национальном рынке труда.....	152
<i>Турмамбеков Т.А., Саудахметов П. А., Нуруллаев М.А., Серимбетова А.Е.</i> О некоторых основаниях и путях решения проблемы критериального оценивания знаний и умений учащихся школы по физике.....	159
<i>Бабижан Б.Ж.</i> Становление казахского профессионального песенного искусства и исполнительские особенности.....	168
<i>Айтжанова Г.Д.</i> Кластерный метод организации лексических упражнений для закрепления в учебниках по иностранному языку для неязыковых школ.....	173
<i>Исабаева С.Н., Чанбаева М.К., Скакова А.Ж., Рыскулов Т.</i> Интранет-портал бизнес жүргізудің тиімді құралы.....	183
<i>Исмагулова Р.С.</i> Роль коммуникативной компетенции в обучении иностранного языка.....	186
<i>Дуйсенова Н.Б., Байказиева Р.Т., Нусипбекова А.Н.</i> Применение компьютерных технологии в системе образования.....	190
<i>Кердяшкина Г.В., Айтбаев А.Т., Кердяшкин В.В.</i> Новая находка петроглифов в высокогорье Заилийского Алатау.....	193
<i>Жунусова Б.Н.</i> Языковая политика и языковые реформы в государственном и национальном строительстве (на примере Казахстана и Турции).....	197
<i>Сериев Б.А., Нурмаганбет Е.Т.</i> Государственная инвестиционно-правовая политика.....	205
<i>Избасова А.Б.</i> Правовые средства и механизмы противодействия коррупции.....	209
<i>Абдукадиров Ж.А., Қурманбаева М.С.</i> Использование в целях повышения практических знаний студентов в изучении особенностей развития сои в онтогенезе на занятиях по ботанике.....	212
<i>Нурланова В.С.</i> Детские общественные организации как фактор социализации ребенка.....	218
<i>Анарбекова В.Э.</i> Жанр «Кошок» как уникальный памятник кыргызского народа.....	221
<i>Мусуралиева М.М.</i> Информационные ресурсы – как инструмент обеспечения политической безопасности КР.....	227
<i>Мураталиева Н.Х.</i> Изучение личностных свойств и особенностей будущих учителей начальных классов.....	232
<i>Раева Ч.Т.</i> Дидактические требования к применению компьютерной технологии на уроках математики.....	236
<i>Апендиев Т.А.</i> Проблемы возникновения миграционного потока немецкой диаспоры в Казахстане.....	240
<i>Жакупов Ж.А.</i> Научно-ведческие позиции казахской лингвофольклористики.....	248
<i>Алипбек А.З., Таутаева Г.Б.</i> Особенности ведения психолого-педагогической социальной работы с молодежью.....	256
<i>Алипбек А.З., Абдразакова М.</i> Психофизиологические особенности детей с нарушениями зрительной способности.....	263
<i>Бектепова З.А.</i> Качество закона: анализ содержательного аспекта.....	271
<i>Тайторина Б.А., Тусупбекова С.К.</i> Источники права: проблемы интерпретации в современной юридической науке.....	276
<i>Ақынова Ж.М.</i> Эффективное использование интерактивной методики обучения иностранному языку в высших учебных заведениях.....	287
<i>Турдалиева Э. Д., Ақынова Ж. М., Туткабекова К.С.</i> Возможности и эффективности использования информационно-коммуникативных технологии в обучении иностранным языкам.....	292

**PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE
IN THE JOURNALS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www:nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

social-human.kz

Редакторы *М.С. Ахметова, Д.С. Аленов, Т.К. Апендиев*
Верстка на компьютере *Д. Н. Калкабековой*

Подписано в печать 04.04.2015.
Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.
21 п.л. Тираж 3000. Заказ 2.

Национальная академия наук РК
050010, Алматы, ул. Шевченко, 28, т. 272-13-18, 272-13-19